

ПОЕТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ОБРАЗИ, МОТИВИ, ІДЕЇ

УДК 81'225.4

Л. В. Андрейко

АВТОЦИТАТИ В ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ Ю. АНДРУХОВИЧА ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Протягом останніх років значно збільшилася кількість робіт, присвячених дослідженню явища інтертектуальності в аспекті перекладу (Г. Драпак, А. Кам'янець, Я. Кривонос, Т. Некряч, Ю. Полікарпова, Ю. Чала та ін.). В цих роботах, окрім теоретичного осмислення інтертекстуальності, пропонуються практичні шляхи відтворення інтертекстуальних зв'язків у перекладі.

Метою цієї статті є дослідження передачі автоцитат, що є однією із форм експлікації інтертекстуальних зв'язків, на прикладі романів Ю. Андруховича.

В прозовій творчості Ю. Андруховича автоцитати фігурують у формі уривків із власної поетичної творчості, назв віршів або збірок, а також наскрізних для всієї творчості імен персонажів. Як зауважує Т. Гаврилів, «жодний інший сучасний український літератор не любить самоцитування так, як Ю. Андрухович» [1, с. 27].

Цитати зі своїх віршів у «Московіаді» автор супроводжує атрибуцією у вигляді провокуючих фраз «згадується з Андруховича» або «як вдало відзначив в одному зі своїх віршів Андрухович». За допомогою таких маркерів Ю. Андрухович вказує на діалогічну співвіднесеність цитованого і приймаючого тексту, і ніби відокремлюючи себе в такій спосіб від загалом автобіографічного героя, осмислює «своє» слово як «чуже», підкреслює факт перенесення цього вже «чужого» слова до тексту роману, що призводить до прирощення смислів, які виникли в процесі діалогу. Формуванню таких діалогічних стосунків сприяє включення до одного з українських видань «Московіади» віршів автора з циклу «Листи в Україну», на які посилається персонаж на ім'я Отто фон Ф. Отже, читач має можливість інтерпретувати автоцитати в романі на глибиннішому рівні, співвіднівши їх зі смислами тексту-джерела. Так, епізод з роману: «Хоч наразі я щойно минаю Бутирську тюрюгу. Згадується з Андруховича: **«Я щодня тут їжджу попри в'язницю. Мене вчать любити всю цю країну»**. Гарні рядки, чорт забирай» [2, с. 43] співвідносяться з вісімнадцятою частиною циклу:

Я щодня тут їжджу попри в'язницю // Мене вчать любити всю цю країну. // Мене вчать: найменша сльоза дитяти // важить більше, аніж усі Бутирки <...> // <...> Я // тут щодня проходжу попри катівні, // а мене вчать: Месія, Росія... // Вчать мене: свобода – лише хвороба [3].

Цитата з такого контексту посилює посттоталітарний вимір роману, сприяє розвінчанню тоталітарних міфів, в також окреслює тему свободи. Багатовимірність інтерпретації цієї цитати посилюється численними алюзіями самого тексту-джерела. В наведеному уривку з вірша Ю. Андруховича відчувається відлуння мученицьких роздумів Ф. Достоєвського про межі свободи людини та їх проєкція на тоталітарний простір російської імперії, намагання раціонально обґрунтувати існування самої імперії, яка підштовхує «тверезо» мислячих своїх громадян до нібито неминучого висновку про те, що «свобода – хвороба». Таким чином, асоціативний плин породжений цим уривком думок, сягає трагедії й приреченості російського митця-гуманіста, який змушений або «збожеволіти» в імперській державі, або знайти раціональне виправдання імперії.

В перекладі В. Чернецький відтворює цитату так: «*I recall from a poem by Andrukhovych, «Here the bus takes me daily right by the jail. They teach me to love this country»* [4]. Прочитання її в ключі посттоталітарної тенденційності є не таким очевидним, як в тексті оригіналу, у читача перекладу може не вистачити фонових знань для асоціативного співвіднесення лексеми «jail» як засобу стримання будь-якого «інакомислія» в тоталітарні часи радянської імперії. Але тим не менш, читач запевняється в існуванні ще якогось, хоч і прихованого від нього, смислу, що міститься в цих рядках, завдяки оціночній репліці героя «Nice lines, damn it».

Ще однією формою автоцитатування, що застосовує Ю. Андрухович, є назви своїх віршів та збірок. Такі назви фігурують у романах автора як експліцитно, так і імпліцитно. Наприклад, в «Московіаді», в епізоді про своє кохання до десятикласниці, герой згадує, що приваблював її своїми віршами, а коли їх забракло, то він почав «непомітно (вона все одно не розумілася) підсовувати їй вірші своїх друзів», серед яких поруч згадуються «Осінні пси Карпат» та «Футбол на монастирському подвір'ї» [2, с. 45]. Перший вірш належить Василю Герасим'юку, другий – Юрію Андруховичу. Автор, таким чином, ще раз підкреслює, що він дистанціюється від самоототожнення з головним героєм. В. Чернецький англійською мовою перекладає вірші як «*The Autumn Dogs of the Carpathians*» і «*Soccer in the Monastery Courtyard*» [4], а інформацію про їх авторів надає в примітці. Це розширює поле інтерпретацій для читача перекладу.

Ю. Андрухович застосовує й іншу техніку, яка дозволяє йому вводити в текст назви своїх збірок більш імпліцитно. Це дещо вуальне цитату, але й підвищує цінність «відкриття», ступінь естетичної насолоди. Так, під час тієї ж самої доповіді Перфецький, переходячи до іншої теми, заявляє: «*Але досить ляльок і масок. Від презентації екзотичних птахів і рослин варто перейти до предметів вищого змісту*» [5, с. 215]. Цитування відомої збірки власних віршів «Екзотичні птахи і рослини» (яка, до речі, волею автора мала б називатися «Колекція

потвор») знову розраховано на «втаємниченого» читача, який свідомий головних рис збірки, де патетика поєднується з іронією, а «ліричний» герой щоразу замінюється новою маскою. Звідси присутність у попередній частині промови Перфецького героїв-масок з «Екзотичних птахів» – Козака Ямайки, Павла Мацапури. Цим пояснюється і згадування «ляльок і масок», що передує цитуванню. В перекладі М. Найдана цитата не маркована, що обмежує інтерпретацію: «*From the presentation of exotic birds and plants it's worthwhile to move on to subjects of higher content*» [6].

Схожий прийом цитування застосовується Ю. Андруховичем і в «Московіаді». Прощаючись з Галею, головний герой промовляє: «*Я писатиму тобі листи з України*» [2, с. 107]. В репліку Отто фон Ф. автор вкраплює дещо трансформовану назву вже згаданого нами циклу «Листи в Україну». В читацькій свідомості має спрацювати прийом антитези – «Листи з України» – «Листи в Україну». Внаслідок цього топоніміка України стає предметом ігрової інтерпретації, що дзеркально відображує реальність у відповідності з базовими бінарними опозиціями (Леві-Стросс) «свій» – «чужий», «внутрішній» – «зовнішній». В перекладі В. Чернецького є велика вірогідність лише буквального розуміння, оскільки цитата не маркована: «*I will write you letters from Ukraine*» [4].

Таким чином, автоцитата є засобом утвердження непохитності або, навпаки, зміни колишніх суджень автора. В постмодерністському тексті, пронизаному тотальною грою та іронією, для адекватного сприйняття автоцитати необхідне її зіставлення з текстом-джерелом. На основі такого зіставлення можна зробити висновок про те, наскільки авторська цитата відповідає контексту і чи є вона засобом творення іронії або ж навпаки – поглиблює певні мікротеми твору. Такі властивості автоцитати обумовлюють необхідність надання до неї розширеного коментаря в перекладі, який би розкривав художнє навантаження цитати. На практиці найчастіше автоцитати коментарем не супроводжуються, що призводить до втрати ігрових та іронічних ефектів, а також до збіднення інтертекстуального потенціалу твору.

Список використаної літератури

- 1. Гаврилів Т.** Топографія сучасної української прози / Т. Гаврилів // Форма(р)т. – 2001. – №2. – С. 26 – 28.
- 2. Андрухович Ю.** Московіада. Роман жахів / Юрій Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. – 140 с.
- 3. Андрухович Ю.** Листи в Україну [Електронний ресурс] / Юрій Андрухович. – Режим доступу : <http://ukrlit.blog.net.ua/knyhy-yuriya-andruhovycha/lysty-v-ukrajinu/>
- 4. Andrukhovych Yu.** The Moscoviad / Yuri Andrukhovych; [trans. by V. Chernetsky]. – Manuscript.
- 5. Андрухович Ю.** Перверзія / Юрій Андрухович. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. – 288 с.

6. Andrukhovych Yu. PerVersion / Yuri Andrukhovych; [trans. by M. Naydan). – Manuscript.

Андрейко Л. В. Автоцитати в прозовій творчості Ю. Андруховича як проблема перекладу

В статті досліджується проблема перекладу англійської мовою автоцитат в творах Ю. Андруховича. Аналізуються різні форми автоцититування та шляхи їх відтворення у перекладі з позицій збереження постмодерністської поетики, в якій основними принципами виступають іронія та гра. Для адекватного сприйняття автоцитати необхідно її зіставлення з текстом-джерелом. На основі такого зіставлення можна зробити висновок про те чи є авторська цитата засобом творення іронії або ж вона поглиблює певні мікротеми твору. Такі властивості автоцитати зумовлюють необхідність надання до неї розширеного коментаря в перекладі, який би розкривав художнє навантаження цитати.

Ключові слова: автоцитати, переклад, інтертекстуальність, іронія, гра.

Андрейко Л. В. Автоцитаты в прозовом творчестве Ю. Андруховича как проблема перевода

В статье исследуется проблема перевода на английский язык автоцитат в произведениях Ю. Андруховича. Анализируются разные формы автоцитирования и способы их воссоздания при переводе с позиций сохранения постмодернистской поэтики, основными принципами которой выступают ирония и игра. Для адекватного восприятия автоцитаты необходимо ее сопоставление с текстом-источником. На основе такого сопоставления можно сделать вывод о том является ли авторская цитата способом создания иронии, либо она подчеркивает определенные микротемы произведения. Такие свойства автоцитаты обуславливают необходимость подробного комментария в переводе, который бы раскрывал художественную ценность цитаты.

Ключевые слова: автоцитаты, перевод, интертекстуальность, ирония, игра.

Andreyko L. V. Author's Quotes in Yu. Andrukhovych's Novels as the Problem of Translation

The article investigates the problem of rendering author's quotes in Yu. Andrukhovych's novels into English. Different forms of author's quotes and the ways of their translation are considered. In Yu. Andrukhovych's novels author's quotes are represented as extracts from his poems or titles of his poetic collections. Such quotes are inserted either implicitly or explicitly. Author's quotes are interpreted in a detached way which helps to create a dialog and generate new senses. Thus the reader can interpret author's quotes at a deeper level. In postmodern texts, which main principles are irony and play, author's quotes should be correlated with the source text. Based on this, one can conclude if the quote is a means of creating irony and play or it

emphasizes certain micro-themes of the novel. Such qualities of author's quotes determine the necessity of providing an extended commentary to them. Commentary can help to preserve the intrigue of the original, which relies on the background knowledge of the reader. In translation author's quotes are not often followed by commentary which leads to the loss of ironic effects as well as to the impoverishment of intertextual potential of the novel.

Key words: author's quotes, translation, intertextuality, irony, play.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Бокун І. А.

УДК 821.111 (73) Мельничук

С. М. Барилко, Є. О. Барилко

МІФОПОЕТИКА РОМАНУ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА «ЩО СКАЗАНО»

У 1994 році видавництво «Фабер енд Фабер», де довгий час працював Т. С. Еліот, випустило роман Аскольда Мельничука (США) «What Is Told». Його вихід викликав захоплені відгуки американської преси. «Масштабний, блискучий Мельничук ширяє крізь декади і континенти, від ліричних пасажів до крупного плану, від домашніх сцен до філософствування. Його поєднання міфу і реалізму, просякнуте насиллям і комічністю, нагадує про Г. Маркеса», – зазначала «Бостон глоуб». «Скімливий та ідіосинкратичний наратив непокори, резиньцяї, стійкості. Аскольд Мельничук у своєму чудовому першому романі препарує українську душу з фаталістичним, майже екзистенційним гумором, лише зрідка звертаючись до проповіді», – акцентувала «Лос-Анджелес-Таймс» [1, с. 303]. Такі відгуки на англомовний твір з українською тематикою зустрічаються вперше. Більш того, роман А. Мельничука «What Is Told» було відзначено премією «Нью-Йорк Таймс» за 1994 рік. На жаль, українське сприйняття роману було значно скромнішим, навіть про самого Аскольда Мельничука, поета, прозаїка, перекладача, критика, літературознавця в Україні написано небагато. Єдиний український переклад роману – «Що сказано», здійснений Олександром Винниковим, містить, на думку критиків, численні помилки й неточності та потребує ґрунтовної переробки.

Феномен творчості А. Мельничука сформувався в контексті американського літературного процесу, складовою якого є мультикультуралізм. На сьогодні є чимало досліджень, що засвідчують успішний розвиток мультикультурального письменства. Мультикультуралізм є явищем, що представляє творчість письменників